

Szöllősi Annamária¹ 

A reziliencia a biztonság kontextusában

Resilience in the Context of Security

Abstract

A 21. századi biztonságpolitika egyik központi kérdése a reziliencia szerepe a napjaink biztonsági környezetét meghatározó tényezők között. A tanulmány azt vizsgálja, hogy a reziliencia milyen megoldást kínálhat a jelenkori biztonsági kihívások kezelésére. Ennek érdekében az EU–NATO biztonsági tengely mentén áttekinti Európa aktuális biztonsági környezetét alakító és befolyásoló releváns tényezőket, valamint kísérletet tesz a reziliencia elhelyezésére a globális biztonsági rendszer geopolitikai kihívásainak összefüggérendszerében. A reziliencia és a biztonság közötti kapcsolat feltárásával a tanulmány rávilágít e szemlélet stratégiai jelentőségére, és amellet érvel, hogy alapvető szerepet játszhat a fenntartható biztonság megteremtésében.

Kulcsszavak: reziliencia, polikrizis, biztonság, forró béke, hibrid háború, igazságos hibrid háború, EU, NATO, transzatlanti kapcsolatok

Abstract

One of the central issues of 21st century security policy is the role of resilience among the factors shaping today's security environment. This paper examines how resilience can address the security challenges of today. To this end, it reviews the relevant factors shaping and influencing Europe's current security environment along the EU-NATO security axis and attempts to place resilience in the context of the geopolitical challenges of the global security system. By exploring the relationship between resilience and security, the paper highlights the strategic importance of this approach and argues that it can play a fundamental role in achieving sustainable security.

Keywords: resilience, polycrisis, security, hot peace, hybrid warfare, just hybrid war, EU, NATO, transatlantic relations

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszo szolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: szollosi.annamaria@outlook.hu

Bevezetés

A 21. század átalakuló világrendjének aktív, dinamikusan fejlődő és folyamatosan változó fenyegetései új típusú kihívásokat teremtenek. A komplex rendszerek növekvő összefonódása sokszínű és kifinomult kiber-, fizikai és technológiai fenyegetettséget eredményezett, amely bármely társadalmi réteg ellen irányulhat. A hibrid fenyegetések határokon átnyúló természetük miatt nemcsak nemzeti, hanem regionális és globális szinten is veszélyt jelentenek.² A technológia robbanásszerű fejlődése tovább erősítette a hibrid fenyegetések potenciális romboló hatását,³ aminek köszönhetően az ártó szándékkal fellépő személyek, szervezetek, nemzetek egyre kifinomultabb technikákat, taktikákat alkalmaznak. Ugyanakkor aggasztó tény, hogy a technológiai fejlődés üteme meghaladja a védelmi mechanizmusok kiépítésének sebességét, így a megelőzés megszokott eszközei nem nyújtanak megfelelő védőhálót. A háborúk, járványok, pénzügyi válságok határokon átnyúló hatása globális és egyre nyilvánvalóbb, miközben a világ jelentős része nincs megfelelően felkészülve ezek kezelésére.⁴ A nemzetközi biztonsági szervezetek és állami szereplők folyamatos, jelentős nyomás alatt állnak, hogy lépést tartsanak az egyre növekvő fenyegetésekkel. Az átfogó geopolitikai, technológiai változások és a társadalmi viszonyok átrendeződése új alkalmazkodási stratégiákat követelnek meg.

Bár a reziliencia a biztonságstudományok terén viszonylag későn, a 2000-es évek elején jelent meg,⁵ rövid időn belül világszerte átformálta a biztonsági szemléletet és az egyik vezető nemzetbiztonsági prioritássá vált. Fokozódó népszerűsége okán kiemelt helyet foglal el a nemzetek, nemzetközi biztonsági szervezetek politikai napirendjében, és napjainkban a biztonsági stratégiák egyik alapvető pillérévé vált.⁶

A tanulmánynak nem célja a biztonság fogalmának vizsgálata, azonban célszerű behatárolni azt az értelmezési keretet, amely irányt adhat a további vizsgálatnak. A *Rendészettudományi szaklexikon* két meghatározást is kínál a biztonság fogalmára. Jelen tanulmány az állami-társadalmi dimenziót hangsúlyozó megközelítést tekinti irányadónak, amely szerint a biztonság olyan többtényezős, komplex fogalom, amely „az állam és társadalom érdekeinek, értékeinek, az ország területének és lakosságának külső és belső veszélyektől, fenyegetésektől mentes állapotát” jelenti.⁷

Hidegháború helyett forró béke?

A modern békefelfogás a liberális értékek mentén a békét az igazságosságra, a jogokra és a méltányosságra alapozza. Az igazságos béke elmélete a teológiában gyökerezik. Az elmélet az 1980-as évek közepén jelent meg az Egyesült Államokban, amikor keresztény teológusok a háború alternatívájaként erőszakmentes, nem katonai

² EKMAN 2024: 2.

³ NATO 2023c.

⁴ FJÄDER 2014; ANDERSSON–CRAMER 2023; KEENAN et al. 2024.

⁵ BOURBEAU 2013: 4–5.

⁶ JUNCOS–JOSEPH 2020: 290.

⁷ BODA 2019: 66–67.

megoldásokat kerestek.⁸ Az igazságos háború elméletével szemben, amely az erőszak alkalmazásának etikai igazolására összpontosít, az igazságos béke elmélete a békére helyezi a hangsúlyt.⁹ A szakirodalomban három fő irányzat különíthető el, az első az igazságos háború kontextusában vizsgálja, a második a békefenntartó műveletek révén értelmezi, míg a harmadik a megbékélés folyamatoként tekint rá.¹⁰ Ezek a megközelítések a legalapvetőbb békekonceptiótól a fenntartható béke megteremtésére irányuló fejlődésként értelmezhetők. Az elmélet központi gondolata, hogy a háború csak abban az esetben nyerhet igazolást, ha tartós békét eredményez, ami magában foglalja azt a gondolatot is, hogy az igazságos társadalmi rend megteremtéséhez a háborúra ne eszközként, hanem célként tekintsünk.¹¹ Az orosz–ukrán háború kontextusában a geopolitikai változások közvetlenül befolyásolhatják az elméletek értékelését. Ukrajna álláspontja szerint a konfliktus lezárásának alapvető feltétele az igazságos és fenntartható béke garantálása. A társadalmi kohézió és reziliencia megerősítésére összpontosító stratégiai vagy adaptív békeépítés az adott társadalom saját mechanizmusaira, hagyományos konfliktuskezelési eszközeire és politikai struktúráira építve segíthet a hosszú távon fenntartható béke elérésében.¹² Felmerül azonban a kérdés, hogy az ukrán önvédelem és ellentámadás igazolható-e az igazságos béke elméletével. Az elmélet idealizált alapfeltevése ugyanis nem ismeri el az állam önvédelmének jogát, és a konfliktusok rendezését párbeszédre és erőszakmentes eszközökön alapuló, nemzetközi intézmények által közvetített folyamatként képzei el.¹³

A béke típusai között megkülönböztethető a pozitív béke, amely a konfliktusok konstruktív kezelését és a társadalmi igazságosság megteremtését jelenti, valamint a negatív béke, amelyet a nyílt erőszak hiánya jellemez. A forró béke a hidegháború kifejezés analógiájára olyan állapotként jellemezhető, amelyben látszólag ugyan béke van, azonban a felszín alatt intenzív rivalizálás és geopolitikai küzdelmek formálják folyamatosan a nemzetközi kapcsolatokat. Az így kialakult állapot a formális béke ellenére állandó bizonytalanságot eredményez. Ebben a megközelítésben a hibrid háború a konvencionális, direkt háború és a harmonikus béke közötti mezsgyén helyezkedik el, és a forró béke állapotának feleltethető meg.¹⁴ A poliarchikus világképet jellemző többdimenziós hatalmi struktúrában nincsen egyetlen domináns hatalom, az erőforrások és a világpolitikai befolyás több, egymással versengő szereplő és hatalom között oszlik meg.¹⁵ A nemzeteken túl a nem állami aktorok – nemzetközi szervezetek, transznacionális vállalatok, nem kormányzati szereplők – is egyre nagyobb befolyással érvényesítik érdekeiket, formálják a globális politikát és a nemzetközi kapcsolatokat alakulását. A poliarchikus nemzetközi színteret jellemző többpólusú dinamika a forró béke állapotát „táplálja”, amelynek egyik jellemző példája lehet az Amerikai Egyesült

⁸ STEPHAN 2016.

⁹ SCHLIESSER 2023.

¹⁰ POTAPPEL 2024.

¹¹ BOLT et al. 2023.

¹² NOVÁK-VARRÓ 2021.

¹³ POTAPPEL 2024.

¹⁴ BODA 2023: 26–27.

¹⁵ BODA 2024: 30.

Államok és Kína közötti növekvő kereskedelmi és technológiai feszültségek miatt a két ország viszonyrendszerében kialakult helyzet.¹⁶

A hibrid háború karakterisztikája

Az eltérő nézetek és érdekek ütköztetése és érvényesítése napjainkra jelentős változáson ment keresztül. A hibrid háború a modern geopolitikai konfliktusok egyik jellemző katonai stratégiája. A fogalmi meghatározást intenzív tudományos vita övezi,¹⁷ amelynek bemutatása meghaladja jelen tanulmány kereteit. A terminológiát érintő konszenzus hiánya ellenére a tudományos közösség egyetért a főbb ismertetőjegyekben: ötvözi a hagyományos és a nem hagyományos – hibrid, proxy és aszimmetrikus – elemeket, miközben több dimenzióban – katonai, politikai, gazdasági, információs és társadalmi területeken – zajlik.¹⁸ Eszköztára széles, magába foglalja többek között a dezinformációs kampányokat, a kibertámadásokat, a gazdasági nyomásgyakorlást, a hírszerzési és szabotázs műveleteket.¹⁹ A modern geopolitikai konfliktusokban az érdekek érvényesítése nem korlátozódik a fegyveres erőszak kizárólagos alkalmazására. A felsorolt elemek a katonai stratégiák kiegészítéseként, vagy gyakran azok helyettesítőjeként önállóan, a formális fegyveres konfliktus megindítása nélkül is alkalmazhatók.

A hibrid hadviselés összetett, többretegű stratégia, amelyben a katonai és nem katonai eszközök alkalmazása fokozatosan és változó intenzitással valósul meg, eszköztára napjainkban is a geopolitikai törekvések egyik meghatározó eleme. Az orosz stratégia a NATO katonai fölényéből fakadó korlátokat alternatív módszerekkel kerüli meg, a katonai erő rejtett és nyílt formában is megjelenhet.²⁰ A Krím félsziget 2014-es annektálásakor a nem katonai eszközök alkalmazása játszotta a főszerepet, azonban a 2022-es orosz–ukrán háború kezdeti szakaszát már a nyílt katonai konfrontáció jellemezte.²¹ A Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági Központ 2024. májusi jelentése szerint ennek oka, hogy a nyugati országok korlátozták az orosz fél információs műveleteit. Az orosz „diplomata” tömeges kiutasítása csökkentette a hírszerzési és befolyásolási képességeket, az energiafüggőség mérséklése és a gazdasági szankciók bevezetése pedig korlátozta a gazdasági érdekérvényesítést, amely együttesen a korábbi években felépített befolyásolási mechanizmusok részleges leépülését eredményezte. Az orosz hibrid eszköztár visszaszorulása azonban nem bizonyult tartósnak, 2023 közepe óta ismét fokozott intenzitás tapasztalható a nem konvencionális hadviselés eszközeinek alkalmazásában,²² amelyek különösen a Balti-tenger térségére koncentrálnak.²³

A hibrid stratégiák jellemző ismérve a megtévesztés. A konfliktus és a béke határvonalán különösen fontos aspektus lehet az igazságosság kérdésének erkölcsi

¹⁶ SWAINE 2024; Carnegie Endowment 2024; European Commission 2023: 8.

¹⁷ PERSON–KULALIC–MAYLE 2024: 1754.

¹⁸ NATO 2014; RESPERGER 2018; HÁBER 2022.

¹⁹ PRAKS 2024.

²⁰ NATO 2023c: 14.

²¹ PROCHÁZKA et al. 2023: 55.

²² NATO 2023c: 39.

²³ PRAKS 2024.

vizsgálata. A szürke zóna taktikai sokoldalúságának közvetett hatásai révén az olyan kísérő jelenségek, mint a hihető tagadhatóság (*plausible deniability*), vagy a küszöb alatti taktikák (*sub-threshold tactics*), bonyolult etikai dilemmákat és kihívásokat eredményezhetnek. Az etikai vizsgálat segíti a hibrid háború igazságosság elveinek tükrében történő megértését. Az igazságos hibrid háború elmélete az igazságos háború elméletéből kiinduló etikai megközelítés, amely azt hangsúlyozza, hogy a döntéshozóknak a konfliktusos helyzetek értékelésénél az etikai aspektusokat is figyelembe kell venniük. Az olyan etikai alapelvek, mint az arányosság, az igazságos cél, a jogi és humanitárius keretek betartása, valamint a politikai dimenziók etikai nézőpontból történő mérlegelése erkölcsi irányítúként szolgálhatnak a stratégiai döntések meghozatalában, és hozzájárulhatnak az etikai alapú konfliktuskezeléshez, ezáltal segíthetik a konfliktus igazságosabb és kiegyensúlyozottabb értékelését.²⁴

Európa geopolitikai ébredése

A polikrízis kora

Tudományos körökben 2022-ben terjedt el a polikrízis kifejezés mint a fejlődő multipoláris világrend²⁵ kísérőjelensége.²⁶ A Világgazdasági Fórum Globális kockázatokról szóló 2023. évi jelentésében szereplő meghatározás szerint a polikrízis „egymással összefüggő globális kockázatok olyan halmaza, amelyek hatása egyre súlyosbodik, és az összehatás meghaladja az egyes részek összegét”.²⁷ Az elhúzódó, vagy permakrízisek – mint például a klímaváltozás, a geopolitikai konfliktusok vagy a gazdasági instabilitás – mellett megjelenő újabb gazdasági, környezeti, társadalmi és politikai válságok gyakran átlépik az egyes szektorok, nemzetek határait, és egymásra rétegződő hatásuk globális kihívásokat generál.²⁸ A jelenséget könnyen kontextusba lehet helyezni, ha számba vesszük a közelmúlt eseményeit: a Covid-19-világjárványt követően kibontakozó energiaválság, az alapvető ellátási láncokat érintő gazdasági zavarok, vagy a kényelmetlen közelségben zajló orosz–ukrán háború csak néhány példa a közelmúlt gyors egymásutániságban bekövetkezett kríziseinek sorában. A gyorsan változó 21. században a polikrízis jelensége különösen releváns. Az egyidejű válságok globális, rendszerszintű, komplex problémákat generálnak, mivel nem csupán párhuzamosan, egymás mellett zajlanak, hanem szinergikusan felerősítik egymást, tovább növelve az együttes kockázatokat és kihívásokat.²⁹

²⁴ BODA 2022.

²⁵ BUNDE-EISENTRAUT–SCHÜTTE 2025.

²⁶ TOOZE 2022.

²⁷ World Economic Forum 2023: 9.

²⁸ MAKARYCHEV–DÍEZ 2023: 6–7; HENIG–KNIGHT 2023: 3–6.

²⁹ European Commission 2023: 7.

Az EU biztonságpercepciója

Az Európai Unió (EU) 2016-os *Globális Stratégiája* (EUGS) a globális intézmények stabilitásának védelmére, a transznacionális kihívások kezelésére és a regionális partnerek rezilienciájának erősítésére irányult. A konkrét fenyegetések azonosítására és azok közvetlen kezelésére összpontosító reaktív fenyegetés – reakciómodell helyett a biztonság holisztikus megközelítésével, minden egyénre és a társadalom egészére kiterjedő stratégiát alkalmazott.³⁰ Az EUGS-ben még a reziliencia jelentette a változó világpolitikai környezethez történő alkalmazkodást segítő új külpolitikai megközelítést, valamint egy olyan stratégiát, amely hozzájárul az EU belső stabilitása, ellenálló képessége és a multilaterális rendszer megerősítéséhez.³¹ A 2022-ben kiadott *Stratégiai Iránytű* új pályára állította az EU általános biztonság- és védelempolitikáját. A koncepció négy fő stratégiai pillérre – cselekvés, biztonság, befektetés, partnerség – épít, több mint 80 konkrét célkitűzést tartalmaz, és 2030-ig határozza meg az EU biztonsági és védelmi prioritásait.³² A korábbi biztonságpolitikai megközelítésekhez képest irányváltást jelent, mivel a hosszú távú stratégiai szemlélet helyett az azonnali, közvetlen biztonsági fenyegetések elhárítása vált dominánssá.³³ A *Stratégiai Iránytű* leszögezi, hogy az EU a kontinens biztonságát az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével (NATO) együttműködésben, a két szövetség partnerségének stratégiai alapjaira helyezve kívánja biztosítani. Ugyanakkor kifejezi, hogy a NATO európai pilléréként az EU-nak önállóan is képesnek kell lennie saját biztonságának és védelmének garantálására.³⁴ Az ukrajnai események hatására 2023 januárjában az EU és a NATO stratégiai partnerségre lépett.³⁵ A *Stratégiai Iránytűt* több kritika is érte, mivel retorikai szinten az erősebb, önállóbb és gyorsabban reagáló EU biztonságpolitikáját vázolja fel, azonban hiányoznak belőle a konkrét célok, végrehajtási mechanizmusok vagy a tagállami kötelezettségvállalások, ezért kérdéses a gyakorlati hatékonysága, és inkább tekinthető politikai üzenetnek, semmint tényleges cselekvési tervnek.³⁶

A NATO biztonságpercepciója

„Ha békét akarsz, készülj a háborúra” (*Si vis pacem, para bellum*) – tartja a Vegetiusnak tulajdonított latin mondás, amely jól rezonál a NATO filozófiájával. A szövetség az elrettentést a fenyegetések eskalációjának megelőzésére alkalmazza, és úgy véli, hogy a háborúra való felkészülés a béke fenntartásának legfontosabb eszköze.³⁷ Alapvető feladatai az elrettentés és a védelem, a válságmegelőzés és -kezelés, valamint a kooperatív biztonság.³⁸ A NATO konszenzuson alapuló döntéshozatali folyamata az Észak-atlanti Szerződésben rögzített alapelveken nyugszik, céljainak és biztonsági tevékenységeinek a stratégiai koncepció ad keretet. Míg a 2010-es dokumentum „erős

³⁰ TONRA 2020.

³¹ TOCCI 2020; BARGUÉS 2022.

³² EU 2022: 4.

³³ BARGUÉS 2022.

³⁴ European External Action Service 2024: 6.

³⁵ NATO 2023b.

³⁶ KAIM–KEMPIN 2022; BARGUÉS 2022.

³⁷ NATO 2023a.

³⁸ NATO 2022.

és konstruktív partnerséget" javasolt Oroszországgal, a hatályos, 2022-es koncepció már a „legjelentősebb és legközvetlenebb fenyegetésként” pozicionálja.³⁹ A biztonsági fenyegetettség növekedése miatt a korábban semleges Finnország és Svédország is új alapokra helyezte védelmi stratégiáját és NATO-tagságért folyamodott. A *Stratégiai Koncepció* a 360 fokos biztonsági megközelítés elvét hangsúlyozva a kollektív védelemre helyezi a hangsúlyt, és az 5. cikk alkalmazásának lehetőségét kiterjeszti a fegyveres támadás szintjét elérő hibrid műveletekre is.⁴⁰

A *Defense & Security Analysis* folyóirat 2024 novemberében közzétett tanulmánya a jelenlegi biztonsági kihívások tükrében vizsgálta a NATO által alkalmazott elrettentési modell hatékonyságát. A kritikai elemzés mellett érvel, hogy a NATO alulértékeli a hibrid fenyegetések jelentőségét, és az elrettentési eszközökre összpontosítva elsősorban a védelem fizikai dimenzióra helyezi a hangsúlyt. Oroszország a hagyományos katonai erejének relatív gyengeségét hibrid stratégiájával ellensúlyozza, amely a katonai válaszlépések küszöbértéke alatt marad, így elkerüli a NATO kollektív védelmi intézkedéseinek aktiválását. Az orosz–ukrán háború kitörését követően a NATO ugyan újragondolta elrettentő stratégiáját, azonban a keleti szárny megerősítése és a magas készségű erők bővítése továbbra is a hidegháborús típusú elrettentési megközelítést tükrözi, és nem képes megfelelően kezelni a jelenlegi geopolitikai biztonsági környezet hibrid aspektusát. A hibrid fenyegetések természetüknél fogva összetettek, sokrétűek és kiszámíthatatlanok, ezáltal nehezen, vagy egyáltalán nem észlelhetők, és hatásuk gyakran késleltetetten jelentkezik. Hatékonyságukat gyakran a meglepetés ereje adja. A tanulmány mellett érvel, hogy Oroszország a hibrid taktikák széles spektrumát alkalmazza, amit a NATO válaszlépéseinek is tükröznie kell, és ugyanolyan sokrétűnek kell lenniük, azaz a hagyományos elrettentő erő fenntartása mellett nagyobb figyelmet kell szentelnie a nem kinetikus, hibrid fenyegetésekre.⁴¹ A több dimenzióban és környezetben zajló modern konfliktusokban a multitér- (*multi-domain*, MDO) műveletek útján a NATO és tagállamai egy időben, integrált módon reagálhatnak.⁴² A katonai tevékenységek valamennyi műveleti területre (tengeri, szárazföldi, légi, űr- és kibertér) és környezetben, nem katonai tevékenységekkel történő szinkronizált alkalmazása paradigmaváltást jelentett a NATO katonai stratégiájában, de a tagállamok által 2023. május 19-én jóváhagyott NATO MDO koncepció még a korai szakaszában jár.⁴³ A tanulmány konklúziója szerint proaktív válaszlépésekkel, a hibrid fenyegetések elleni célzott fellépés, a reziliencia fejlesztése és a tagállamok közötti szorosabb együttműködés útján a NATO a biztonság minden dimenziójában megőrizheti hatékonyságát.⁴⁴

³⁹ SZENES 2022.

⁴⁰ NATO 2022.

⁴¹ GIOE–MIRON–OZAVA 2024.

⁴² FAZEKAS 2022.

⁴³ CANNON 2024.

⁴⁴ GIOE–MIRON–OZAVA 2024.

A transzatlanti kapcsolatok válsága

Oroszország 2022. február 24-én háborút – vagy orosz nézőpontból különleges katonai műveletet – indított Ukrajna ellen, amely tovább fokozta a régió geopolitikai feszültségeit, és új fejezetet nyitott az európai biztonsági architektúrában. Az orosz birodalmi stratégia az Ukrajna ellen indított háborúra nem pusztán kétoldalú konfliktusként tekint, hanem az általa fenyegetésként értelmezett nyugati biztonsági rendszerrel szembeni globális konfliktus részeként. Hosszú távú stratégiai célja az orosz befolyási övezet kiszélesítése, amely az európai és közvetve a globális biztonsági struktúra átrendeződését eredményezheti,⁴⁵ ezért az EU elkötelezett Ukrajna támogatása iránt, „bármilyen áron, ameddig csak szükséges”. Az ukrain háború az EU-tagállamok korábban elképzelhetetlennek tartott összefogásával példátlan mértékű katonai, gazdasági és humanitárius támogatást eredményezett.⁴⁶

Az Egyesült Államok (USA) a NATO-szövetségen keresztül 1949 óta Európa biztonságának garanciája,⁴⁷ amely nélkül az EU katonai és geopolitikai szempontból is jelentősen kiszolgáltatottabb lenne. A transzatlanti szövetség dinamikáját és Európa jövőbeli biztonsági kilátásait alapjaiban befolyásolja az Egyesült Államok megváltozott Ukrajna-politikája, amelyben Donald Trump 2025. januári hivatalba lépése jelentett fordulóponthoz. Az EU annak realitásával néz szembe, hogy az USA számára a jövőben Európa nem lesz prioritás,⁴⁸ és nem vállal szerepet a kontinens katonai biztonságának biztosításában.⁴⁹ A lépés az európai katonai biztonság nyilvánvaló meggyengülésén túl az EU politikai és stratégiai mozgásterét is szűkítené.

Európában válságtanácskozás indult a jövőbeli irányvonalról.⁵⁰ Volodimir Zelenszkij ukrán elnök a 61. Münchener Biztonsági Konferencián egy lehetséges alternatívaként európai hadsereg megalakítását javasolta.⁵¹ Az önálló európai katonai erő a NATO európai pillérjeként – vagy más megközelítésben ellenpólusaként – az USA befolyása és katonai kontrollja nélkül lehetne képes Európa biztonságának szavatolására. Oroszország katonai erejének ellensúlyozásához azonban az európai védelmi potenciál erőteljes fejlesztése szükséges, ami a védelmi kiadások további növelését vonná maga után. A közös védelmi beruházások reformja⁵² javíthatja az európai katonai képességeket, de azon túl, hogy a kiépítése hosszú folyamat, felmerül a kérdés, hogy az uniós tagállamok egyöntetűen készen állnak-e és képesek-e finanszírozni a megnövekedett pénzügyi és katonai terheket.⁵³ Az amerikai elnök a biztonság garantálása érdekében az európai országok fokozottabb szerepvállalását és a védelmi kiadások növelését szorgalmazza.⁵⁴ Az európai jóléti gazdaságok azonban a szociális és nem a katonai biztonság biztosítására vannak berendezkedve. Átlagosan a bruttó hazai termék (GDP) 1,9%-át fordítják katonai és több mint 25%-át szociális

⁴⁵ PRAKS 2024.

⁴⁶ European External Action Service 2024: 4–6.

⁴⁷ SHAMIM 2025; VERHOFSTADT–DEVESA 2025.

⁴⁸ LETZING 2025.

⁴⁹ PORTER–HIGGINS 2025; VERHOFSTADT–DEVESA 2025.

⁵⁰ FEJÉRDY–SIKLÓSI–VASS 2025; IVENGAR 2025.

⁵¹ Munich Security Conference 2025.

⁵² European Commission 2025.

⁵³ FEJÉRDY–SIKLÓSI–VASS 2025; DORN–POTRAFKE–SCHLEPPER 2024.

⁵⁴ SHAMIM 2025.

kiadásokra (az Egyesült Államok esetében ez az arány a katonai kiadások esetében a GDP 3,4%-a,⁵⁵ a szociális kiadásoknál a GDP 20%-a). Az amerikai szándékot, miszerint Európa vállaljon nagyobb felelősséget a saját biztonságáért és növelje a védelmi kiadásokat a GDP 5%-ára, ennek fényében kell vizsgálni. Ez nagyságrendekkel több, mint a NATO-tagállamok 2014-ben tett, máig nem teljeskörűen teljesített vállalása, miszerint a GDP legalább 2%-ával járulnak hozzá a védelemhez.⁵⁶

Az amerikai külpolitikai fordulat hatására kialakult új geopolitikai helyzetben továbbra is sok a bizonytalanság és a nyitott kérdés.⁵⁷ Az amerikai szándék egyre inkább körvonalazódik, azonban Európa válasza – amelyet a tagállamok közötti megosztottság, a közös külpolitikai akarat hiánya, a védelmi együttműködési hajlandóság és a katonai szerepvállalás formájának és mértékének eltérő megítélése is alapvetően befolyásolhat⁵⁸ – ezekben a napokban formálódik. A transzatlanti szövetség jövője, valamint Európa biztonságának és versenyképességének alakulása azon fog múlni, hogyan alkalmazkodik az új geopolitikai realitáshoz: továbbra is a transzatlanti szövetség jelenlegi kondíciójának konzerválására törekszik, vagy megkísérli magát az Egyesült Államok katonai és védelmi támogatása nélkül is a nemzetközi szintér releváns katonai szereplőjeként pozícionálni.⁵⁹

A biztonság új megközelítése

A 20. században a biztonság klasszikus meghatározása a katonai védelem, a szuverenitás és a területiség hármasságán alapult. Az állam biztonságát elsősorban a hadserege és védelmi képességei garantálták, elsődleges célja a területi integritás fenntartása volt, amelynek alapját az állam függetlensége képezte.⁶⁰ A 21. század elején új fenyegetések, kihívások és új szereplők is megjelentek a nemzetközi szinten. Az egyre komplexebbé váló biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések nemcsak az államot, hanem az egyént, a közösségeket és a globális szférát is érintik, ami a biztonság „politikai, katonai, gazdasági és pénzügyi, társadalmi, valamint környezeti dimenzióinak” együttes kezelését igényli. A katonai biztonság is új hangsúlyokat kapott, így a biztonsági fenyegetések hatékony kezeléséhez elengedhetetlen a katonai, politikai és gazdasági eszközök integrált alkalmazása.⁶¹

Napjaink hadviselésének legkritikusabb prioritásai a reziliencia fejlesztése, a védelem és az elrettentés fokozása.⁶² Az EU és a NATO együttesen lép fel a növekvő hibrid fenyegetésekkel szemben, és egyre nagyobb figyelmet fordít a reziliencia fejlesztésére, különösen az olyan „puha biztonsági kérdések” kezelésében, mint a kibertámadások és a geopolitikai konfliktusok. A NATO reziliencia alatt a „sokkokra és zavarokra való felkészülés, az ellenállás, a válaszadás és a gyors felépülés képességét” érti. A megközelítés

⁵⁵ World Bank Group [é. n.].

⁵⁶ LETZING 2025; SHAMIM 2025.

⁵⁷ A kézirat lezárásának időpontja 2025. március 2.

⁵⁸ FEJÉRDY–SIKLÓSI–VASS 2025; LETZING 2025; IYENGAR 2025.

⁵⁹ BUNDE–EISENTRAUT–SCHÜTTE 2025.

⁶⁰ PUGA 2021.

⁶¹ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat.

⁶² BRETHOUS–KOVALČIKOVÁ 2023: 6.

az Észak-atlanti Szerződés 3. cikkén alapul, amelynek értelmében „a Felek külön-külön és közösen, folyamatos és hatékony önszegélyezés és kölcsönös segítségnyújtás révén fenntartják és fejlesztik egyéni és kollektív képességüket arra, hogy ellenálljanak a fegyveres támadásoknak”. A NATO felfogásában a reziliencia alapvetően nemzeti felelősség és egyben olyan kollektív kötelezettségvállalás, amely meghatározó szerepet játszhat a szövetség alapvető feladatai szempontjából.⁶³

A reziliencia az EU megközelítésében is kulcsszerepet játszik a modern kihívások kezelésében. Az ellenálló képesség az EU olvasatában nem a pusztá védekezés és a túlélés eszköze, hanem egy olyan dinamikus stratégia, amely a tapasztalatokból tanulva, rugalmasan alkalmazkodik a folyamatosan változó környezethez, és megerősödve lép ki a válságokból.⁶⁴ A tudományos körökben „rezilienciafordulatnak”⁶⁵ nevezett változás a 2000-es évek elején következett be a szervezet szemléletében. A korai megközelítés a reziliencia fogalmát elsősorban a humanitárius segítségnyújtás és élelmezésbiztonság területére vonatkoztatta, és a „sokkhatásoknak és stresszhatásoknak való ellenállásra, az azokhoz való alkalmazkodásra és az azokból való felépülésre való képességként” határozta meg.⁶⁶ Az EUGS meghatározásában a reziliencia „az államok és társadalmak reformképessége, amely lehetővé teszi, hogy ellenálljanak a belső és külső válságoknak és kilábaljanak belőlük”. A fejlesztéspolitikai és emberi jogi megközelítés a társadalmi ellenálló képességre összpontosított, ahol a reziliencia a passzív ellenállás helyett a társadalom belső erőforrásainak mozgósításával történő aktív alkalmazkodást segíti, a biztonságpolitikai közösség viszont a rezisztencia fogalmából kiindulva a nemzeti ellenálló képességet emelte ki, amelyben a reziliencia pajzsként védi az államot és intézményeit.⁶⁷ A *Stratégiai Iránytű* rezilienciaértelmezése egy védekező, befelé forduló geopolitikai unió felé mozdult el, amely a hangsúlyt a külső ellenálló képességről a belső rezilienciára helyezte át.⁶⁸ A reziliencia fokozására vonatkozó megállapítások a dokumentum „Biztonság” című fejezetére koncentrálódnak, és többek között a hibrid fenyegetésekkel kapcsolják össze.

A reziliens állam

A jövőbeli események meghatározó jellemzője a kiszámíthatatlanság és a meglepetés.⁶⁹ Ez a körülmény megnehezíti az állam számára a biztonság garantálását. A meglepetések és váratlan események állandóságának elfogadása átalakítja a kormányzás módját, amely a teljes védelem és kontroll garantálása helyett azt ígéri, hogy a kiszámíthatatlan jövőben is felkészít a túlélésre és alkalmazkodásra. A kormányzatok legitimitásának alapja továbbra is a biztonság ígérete marad, amely alapvető állampolgári igény. A biztonság hagyományos modellje azonban átalakul, és a teljes védelem garantálásának illúziója helyett a hangsúlyt a reziliencia útján a cselekvőképesség fejlesztésére helyezi, amely a váratlan eseményekre történő reagálás és alkalmazkodás ígérétét

⁶³ NATO 2024.

⁶⁴ European Commission 2020.

⁶⁵ NITOIU–SIMIONOV 2022.

⁶⁶ FIOTT–LINDSTROM 2022: 20; TONRA 2020.

⁶⁷ TOCCI 2020.

⁶⁸ JOSEPH–JUNCOS 2024; BARGUÉS 2022; ALCARO–BARGUÉS 2024.

⁶⁹ TOCCI 2020; ARADAU 2017; JOSEPH–JUNCOS 2024.

hordozza. A biztonság átalakult koncepciója így paradox módon egyszerre szolgálja a kormányzat legitimitását, ugyanakkor depolitizálja is azt.⁷⁰

A veszélyek és fenyegetések gyorsan változó arculata miatt alapvető fontosságú a felmerülő kihívásokhoz történő gyors és sikeres adaptálódás képessége.⁷¹ A biztonságról alkotott felfogás változásával egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak azok a megoldások, amelyek nem egy specifikus veszélyforrás ellen kínálnak utólagos megoldást, hanem az általános biztonsági szint emelésével a rugalmas ellenálló képességet javítják. Ez a szemléletváltás a reaktív megoldások helyett a proaktív biztonsági mechanizmusok előtérbe kerüléséhez vezetett. A reziliencia nem csupán a válságok természetének, dinamikájának és egymásra gyakorolt hatásainak megértésére koncentrál, hanem azok komplex hatásmechanizmusának enyhítése érdekében a velük való megküzdéshez kínál egy lehetséges utat. A védelmi struktúrák kiépítésének középpontjába az ellenálló társadalmat helyezi, amely képes szembenézni a sokoldalú hibrid fenyegetésekkel és minimalizálni azok hatásait.⁷²

A reziliencia hatékony megoldás lehet a nemzetek válaszlépéseinek sorában, és különös figyelemmel a veszélyek és fenyegetések tágabb geopolitikai összefüggésére, nemzetközi vonatkozásai sem elhanyagolhatók.⁷³ A polikrízisek korában a klasszikus értelemben vett biztonság egyre kevésbé fenntartható. Az egyes válságok önmagában való vizsgálata helyett integrált, multidiszciplináris megközelítésre van szükség. A reziliencia és a biztonság fogalmának összekapcsolása a tudományos-elméleti síkról kilépve a gyakorlatba integrálódott és szakpolitikai döntések alapjává vált.⁷⁴

A reziliencia fejlesztése alapvetően meghatározhatja egy ország biztonságát és fejlődésének lehetőségeit. A reziliens állam biztonságos állam, középpontjában a reziliens társadalom áll.⁷⁵ Egy reziliens állam nemcsak reagál a válsághelyzetekre, hanem proaktívan felkészül azok kezelésére és a fenyegetések eszkalációjának megelőzésére. Ez különösen fontos a hibrid fenyegetések korában, amelyek egyszerre célozzák az állam, a gazdaság és a társadalom különböző szintjeit.⁷⁶ A reziliencia olyan stratégiai befektetés lehet, amely a jelenlegi fenyegetések kezelésére és a jövőbeli válságok megelőzésére egyaránt alkalmas. Az „állami-társadalmi immunrendszer” kiépítése a folyamatosan változó biztonsági környezetben a stabilitás és a fenntarthatóság biztosítója. Ez nem csupán szabályozási és technológiai kérdés, a politikai és társadalmi akarat összehangolása szükséges, ezért átfogó stratégiai keretben kell vizsgálni. Az állam szempontjából hosszú távú stratégiai tervezést és a magánszektorral kialakított szoros együttműködést igényel, mivel a társadalom aktív részvétele nélkül a biztonsági stratégiák sem lehetnek eredményesek. A reziliencia nem korlátozódhat a katonai és állami struktúrákra. A hagyományos, szektorális biztonságpolitikai gondolkodás már nem képes hatékonyan megfelelni a 21. század összetett és gyorsan változó kihívásainak.⁷⁷ A rezilienciaalapú gondolkodáshoz szemléletváltásra

⁷⁰ ARADAU 2017: 79–91.

⁷¹ COAFFEE–CHANDLER 2017: 386.

⁷² TOCCI 2020.

⁷³ FJÄDER 2014.

⁷⁴ TOCCI 2020; JOSEPH–JUNCOS 2024.

⁷⁵ TOCCI 2020.

⁷⁶ FARKAS–RESPERGER 2020: 147–148.

⁷⁷ FARKAS 2022: 65–122.

van szükség: egy komplex, rendszerszintű megközelítésre, amely integrálja az állami, társadalmi és technológiai elemeket.⁷⁸ A reziliencia így válhat az ország biztonságának és fejlődésének egyik legmeghatározóbb pillérévé.

Konklúzió

A geopolitikai, geostratégiai érdekek érvényesítése változatos formát ölthet, ami folyamatosan új sebezhetőségeket teremt. A reziliencia nem tekinthető egy „időben megrekedt”, meghaladott biztonsági paradigmának, hiszen a biztonsági spektrum kiszélesedése révén dinamikusan fejlődik és új szempontokkal bővül. Kutatása napjainkban is időszerű, releváns eredményeinek szakpolitikákba történő beépítése a kiszámíthatatlan biztonsági környezet változóinak ellensúlyozásával stratégiai fontosságú lehet.

A rezilienciaértelmezéseknek közös a mögöttes dinamikája: az egyén, a szervezet, a közösség, egy ország vagy maga a globális közösség olyan új, ismeretlen veszéllyel néz szembe, amellyel korábban nem találkozott és amelyre nincs kialakított megküzdési stratégiája. A túlélés az életben maradás érdekében kifejlesztett alapvető emberi ösztön, a fenyegetésekkel való szembenézés vagy az attól való menekülés ősi mechanizmusa. A reziliencia az alkalmazkodás és problémamegoldás komplex formája, a környezet és a tapasztalatok által formált képesség, amely túlmutat a túléléssel kapcsolatban gyakran emlegetett bináris stresszreakción (harcolj, vagy menekülj). Nem csupán a kihívások, nehézségek átvészelésére, hanem az azokkal való megküzdésre is hosszú távú stratégiát kínál, így a 21. századi túlélés kulcsa lehet. A gyorsan változó környezeti és geopolitikai kihívásokkal szemben rugalmas adaptálódás és alkalmazkodóképes rendszer szükséges. A reziliencia nem csupán védekezési stratégia vagy egy újabb eszköz a fenyegetések elleni küzdelemben, hanem egy újfajta gondolkodásmód alapja, amely holisztikus szemléletű, átfogó stratégiai keretet kínál az új típusú biztonságpolitikai fenyegetésekkel szembeni hatékony védekezéshez.

A bizonytalan és folyamatosan változó biztonsági környezetben azok a nemzetek kerülhetnek stratégiai lépéselőnybe, amelyek a rezilienciát beágyazzák a biztonságról alkotott gondolkodásukba, és lakosságuk a dinamikusan változó fenyegetéseknek ellenáll. Nem lehet minden lehetséges forгатókönyvre felkészülni, ezért olyan stratégia kialakítása szükséges, amely a jövőbeli kihívásokhoz való valós idejű alkalmazkodást teszi lehetővé. Geopolitikai kontextusban különösen fontos előre gondolkodni, mert a „bizonytalanság birodalmában”⁷⁹ a reziliencia válhat az új biztonság alapjává.

Felhasznált irodalom

1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-1035-30-22>

⁷⁸ PORKOLÁB 2024: 25–26.

⁷⁹ CLAUSEWITZ 1917: 52.

- ALCARO, Riccardo – BARGUÉS, Pol (2024): *Relational Power Europe. Conflict Management and the Future of EU Foreign and Security Policy*. JOINT Research Papers, 26. Online: <https://doi.org/10.4324/9781003559467>
- ANDERSSON, Jan Joel – CRAMER, Clara Sophie (2023): *EUISS Yearbook of European Security 2023*. European Union Institute for Security Studies (EUISS). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: <https://www.iss.europa.eu/publications/books/yearbook-european-security-2023>
- ARADAU, Claudia (2017): The Promise of Security. Resilience, Surprise and Epistemic Politics. In CHANDLER, David – COAFFEE, Jon (szerk.): *The Routledge Handbook of International Resilience*. London: Routledge, 79–91.
- BARGUÉS, Pol (2022): *The EU Strategic Compass: A Blueprint for a European Defensive and Securitisation Policy*. JOINT Brief 16. Online: <https://www.cidob.org/en/publications/eu-strategic-compass-blueprint-european-defensive-and-securitisation-policy>
- BODA József szerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Ludovika.
- BODA Mihály (2022): A hibrid háború etikája: az igazságos hibrid háború elmélete. In M. SZABÓ Miklós (szerk.): *A hadtudomány aktuális kérdései napjainkban I.* Budapest: Ludovika, 95–108.
- BODA Mihály (2023): Hibrid háború: konfliktusforma a harmonikus béke és a direkt háború között – A hibrid háború katonafilozófiai értelmezése. In GÖCZE István – PADÁNYI József (szerk.): *Lehelyezett kő. Tanulmányok M. Szabó Miklós nyugálományú altábornagy, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja emlékére*. Budapest: Ludovika, 21–28. Online: <https://bit.ly/3HQJyAX>
- BODA Mihály (2024): A proxyháború filozófiai és etikai megközelítésben. *Honvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, 151(6), 27–39. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.6.3>
- BOLT, Neville et al. (2023): *Understanding Strategic Communications: NATO Strategic Communications Centre of Excellence Terminology Working Group Publication No. 3*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence. Online: <https://stratcomcoe.org/pdfs/?file=/publications/download/Terminology-Report-No3-DIGITAL.pdf?zoom=page-fit>
- BOURBEAU, Philippe (2013): Resiliencism: Premises and Promises in Securitisation Research. *Resilience*, 1(1), 3–17. Online: <https://doi.org/10.1080/21693293.2013.765738>
- BRETHOUS, Marie – KOVALČÍKOVÁ, Naďa (2023): *Next Level Partnership: Bolstering EU-NATO Cooperation to Counter Hybrid Threats in the Western Balkans*. European Union Institute for Security Studies (EUISS). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: <http://www.jstor.org/stable/resrep48494>
- BUNDE, Tobias – EISENTRAUT, Sophie – SCHÜTTE, Leonard szerk. (2025): *Munich Security Report 2025: Multipolarization*. Online: <https://doi.org/10.47342/ezuc8623>
- CANNON, Shaun (2024): The Alliance's Transition to Multi-Domain Operations. An AIRCOM Perspective. *The Journal of the JAPCC*, 37, 15–26. Online: https://www.japcc.org/wp-content/uploads/JAPCC_J37_screen.pdf#page=15.00
- Carnegie Endowment [@CarnegieEndowment] (2024): How can the U.S. and China Reach a Realistic Coexistence? *YouTube*, 2024. október 17. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=oQ7U-rSVGOU>

- CLAUSEWITZ, Carl (1917): *A háborúról*. Budapest: Athenaeum.
- COAFFEE, Jon – CHANDLER, David (2017): Conclusion. International Resilience and the Uncertain Future. In CHANDLER, David – COAFFEE, Jon (szerk.): *The Routledge Handbook of International Resilience*. London: Routledge, 385–392.
- DORN, Florian – POTRAFKE, Niklas – SCHLEPPER, Marcel (2024): *European Defence Spending in 2024 and Beyond: How to Provide Security in an Economically Challenging Environment*. Online: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/289556/1/1884156363.pdf>
- EKMAN, Alice (2024): Introduction: The Politics of Contestation. In EKMAN, Alice – EVERTS, Steven (szerk.): *Contestation. The New Dynamic Driving Global Politics*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2–5. Online: <https://doi.org/10.2815/13410>
- European Commission (2020): *2020 Strategic Foresight Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: https://commission.europa.eu/document/download/497a17be-3824-4135-bf2b-1072d74272b3_en?filename=strategic_fore-sight_report_2020_1.pdf
- European Commission (2023): *Strategic Foresight Report 2023*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: <https://doi.org/10.2792/32296>
- European Commission (2025): *Read-out of the Meeting between the President of the European Commission Ursula von der Leyen, and the US Special Envoy for Ukraine and Russia, General Keith Kellogg*. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/read_25_539
- European External Action Service (2016): *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. European Union. Online: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf
- European External Action Service (2024): *Annual Progress Report on the Implementation of the Strategic Compass for Security and Defence*. European Union. Online: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/StrategicCompass_2ndYear_Report_0.pdf
- European Union (2022): *A Strategic Compass for Security and Defence*. Online: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
- FARKAS Ádám (2022): *A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései Magyarországon*. Budapest: Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság.
- FARKAS Ádám – RESPERGER István (2020): Az úgynevezett „hibrid hadviselés” kihívásainak kezelése és a nemzetközi jog mai korlátai. In FARKAS Ádám – VÉGH Károly (szerk.): *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl. Intézményi és jogi kihívások*. Budapest: Zrínyi, 132–149. Online: <http://bit.ly/3ZXQUbZ>
- FAZEKAS Ferenc (2022): A multitér (multi-domain) műveletek kialakulása és szükségessége. *Hadtudomány*, 32(2), 59–73. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.2.59>
- FEJÉRDY Gergely – SIKLÓSI Péter – VASS Ágnes (2025): *A „sokkoltak klubja” – mit üzen a párizsi informális találkozó?* Magyar Külügyi Intézet. Online: <https://bit.ly/4nx2sgy>
- FIOTT, Daniel – LINDSTROM, Gustav (2022): *Strategic Compass: New Bearings for EU Security and Defence?* Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: <https://doi.org/10.2815/40834>

- FJÄDER, Christian (2014): The Nation-State, National Security and Resilience in the Age of Globalisation. *Resilience*, 2(2), 114–129. Online: <https://doi.org/10.1080/21693293.2014.914771>
- GIOE, David V. – MIRONA, Marina – OZAWA, Marc (2024): Reassessing NATO's Deterrence and Defence Posture in the Baltics: Rebalancing Strategic Priorities to Counter Russian Hybrid Aggression. *Defense & Security Analysis*, 41(1), 145–165. Online: <https://doi.org/10.1080/14751798.2024.2424935>
- HÁBER Péter (2022): A hibrid hadviselés elméletének tömör összefoglalása a hazai szakirodalom alapján. *Felderítő Szemle*, 21(4), 72–94. Online: https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/2022_4_Felder%C3%ADt%C5%91%20Szemle.pdf
- HENIG, David – KNIGHT, Daniel M. (2023): Polycrisis: Prompts for an Emerging Worldview. *Anthropology Today*, 39(2), 3–6. Online: <https://doi.org/10.1111/1467-8322.12793>
- IYENGAR, Rishi (2025): Europe's Top Leaders Meet in Paris to Stay Relevant. *Foreign Policy*, 2025. február 28. Online: <https://foreignpolicy.com/2025/02/18/europe-emergency-meeting-paris-munich-vance-russia-saudi/>
- JOSEPH, Jonathan – JUNCOS, Ana E. (2024): Conceptual Politics and Resilience-At-Work In the European Union. *Review of International Studies*, 50(2), 373–392. Online: <https://doi.org/10.1017/S0260210523000463>
- JUNCOS, Ana E. – JOSEPH, Jonathan (2020): Resilient Peace: Exploring the Theory and Practice of Resilience in Peacebuilding Interventions. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 14(3), 289–302. Online: <https://doi.org/10.1080/17502977.2020.1745445>
- KAIM, Markus – KEMPIN, Ronja (2022): Compass or Wind Chime? An Analysis of the Draft "Strategic Compass" of the EU. *SWP Comment*, 3, 1–8. Online: <https://doi.org/10.18449/2022C03>
- KEENAN, Jesse M. et al. (2024): The Role of Science in Resilience Planning for Military-Civilian Domains in the U.S. and NATO. *Defence Studies*, 24(4), 493–524. Online: <https://doi.org/10.1080/14702436.2024.2365218>
- LETZING, John (2025): *Can Europe Fundamentally Reshape Its Economies to Focus On Defence?* World Economic Forum. Online: <https://www.weforum.org/stories/2025/02/can-europe-fundamentally-reshape-its-economies-to-focus-on-defence/>
- MAKARYCHEV, Andrey – DIEZ, Thomas (2023): Introduction: Political Logics and Academic Rationalities of Securitisation and International Crises. *Central European Journal of International and Security Studies (CEJISS)*, 17(2), 4–20. Online: <https://doi.org/10.51870/PEOW5184>
- MEIJER, Bart (2025): Ready to Move Fast on Easing Spending Rules for Defence. *Reuters*, 2025.február 18. Online: <https://www.reuters.com/world/europe/eu-ready-move-fast-easing-spending-rules-defence-2025-02-18/>
- Munich Security Conference [@MunSecConf] (2025): Main Stage I: Defiance and Diplomacy: Prospects for Ukraine's Future. *YouTube*, 2025. február 15. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=kpFD-4yu230&t=2192s>
- NATO (2014): *Wales Summit Declaration*. Online: https://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_112964.htm

- NATO (2022): *NATO 2022 Strategic Concept*. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
- NATO (2023a): *Chair of the NATO Military Committee calls for more "Kriegstüchtigkeit" and resilience at the Berlin Security Conference*. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_220962.htm
- NATO (2023b): *Joint Declaration on EU-NATO Cooperation*. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm
- NATO (2023c): *The Secretary General's Annual Report 2023*. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/3/pdf/sgar23-en.pdf#page=40.99
- NATO (2024): *Resilience, Civil Preparedness and Article 3*. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm
- NITOIU, Christian – SIMIONOV, Loredana (2022): A New Business as Usual? The Impact of the 'Resilience Turn' on the EU's Foreign Policy and Approach Towards the Eastern Neighbourhood. *Journal of Contemporary European Studies*, 31(4), 1073–1085. Online: <https://doi.org/10.1080/14782804.2021.2023484>
- NOVÁK-VARRÓ Virág (2021): Az „ellenálló képesség”, mint a békeépítés eszköze. *Hadtudomány*, 31(3), 32–43. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2021.31.3.32>
- PERSON, Robert – KULALIC, Isak – MAYLE, John (2024): Back to the Future: The Persistent Problems of Hybrid War. *International Affairs*, 100(4), 1749–1761. Online: <https://doi.org/10.1093/ia/iaae131>
- PORKOLÁB Imre (2024): A Geraszimov-doktrína folytatása: Az orosz–ukrán háború tapasztalatai a stratégia tükrében. *Honvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, 152(5), 18–27. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2024.5.1>
- PORTER, Catherine – HIGGINS, Andrew (2025): Meeting Again in Paris, European Leaders Try to Recalibrate After Trump Sides With Russia. *The New York Times*, 2025. február 19. Online: <https://www.nytimes.com/2025/02/19/world/europe/europe-trump-russia-ukraine.html>
- POTAPPEL, Maurits (2024): How Ukraine's Just War Challenges Just Peace Theory. *Journal of Religion, Culture & Democracy*, March, 1–18. Online: <https://doi.org/10.54669/001c.94254>
- PRAKS, Henrik (2024): Russia's Hybrid Threat Tactics Against the Baltic Sea Region: From Disinformation to Sabotage. *Hybrid CoE Working Paper*, 32, 1–27. Online: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2024/05/20240530-Hybrid-CoE-Working-Paper-32-Russias-hybrid-threat-tactics-WEB.pdf>
- PROCHÁZKA, Josef et al. (2023): One Threat – Multiple Responses: Countering Hybrid Threats in V4 Countries. *Defense & Strategy / Obrana a strategie*, 23(1), 49–73. Online: <https://doi.org/10.3849/1802-7199.23.2023.01.049-073>
- PUGA, Jimena (2021): Post-Cold War Securitization in the European Union. *Global Affairs and Strategic Studies*. Online: <https://www.unav.edu/web/global-affairs/seguridad-de-la-ue>
- RESPERGER István (2018): *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Budapest: Dialóg Campus. Online: <https://bit.ly/3Ges2pA>
- SHAMIM, Sarah (2025): Trump's Ukraine Policy Shift: How Are European Leaders Planning to Respond? *Al Jazeera*, 2025. február 18. Online: <https://www.aljazeera.com>

- com/news/2025/2/18/trumps-ukraine-policy-shift-how-are-european-leaders-planning-to-respond
- SCHLISSER, Christine (2023): Just War and Just Peace. *Seen & Unseen*, 2023. március 16. Online: <https://www.seenandunseen.com/just-war-and-just-peace>
- STEPHAN, Maria J. (2016): What Happens When You Replace a Just War With a Just Peace. *Foreign Policy*, 2016. május 18. Online: <https://foreignpolicy.com/2016/05/18/pope-francis-just-peace-catholic-vatican-africa-isis/>
- SWAINE, Michael D. (2024): How to Stop the United States and China from Sliding into War. *War on the Rocks*, 2024. november 25. Online: <https://warontherocks.com/2024/11/how-to-stop-the-united-states-and-china-from-sliding-into-war/>
- SZENES Zoltán (2022): Felkészülés a háborúra? A NATO új stratégiai koncepciójának értékelése. *KKI Elemzések*, 41, 1–16. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2022.41>
- TOCCI, Nathalie (2020): Resilience and the Role of the European Union in the World. *Contemporary Security Policy*, 41(2), 176–194. Online: <https://doi.org/10.1080/13523260.2019.1640342>
- TONRA, Ben (2020): Resilience and the EU's Global Strategy: The Potential Promise of Justice. *GLOBUS Research Paper*, 4, 1–15. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3541741>
- TOOZE, Adam (2022): Welcome to the World of the Polycrisis. *Financial Times*. Online: <https://www.ft.com/content/498398e7-11b1-494b-9cd3-6d669dc3de33>
- VERHOFSTADT, Guy – DEVESA, Domènec Ruiz (2025): Trump Is Just What Europe's Defense Needs. *Politico*, 2025. február 19. Online: <https://www.politico.eu/article/donald-trump-europe-us-eu-common-security-defense-policy-nato-command-attack-disruptive/>
- World Bank Group [é. n.]: *Military Expenditure (% of GDP) – United States*. Online: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=US>
- World Economic Forum (2023): *The Global Risks Report 2023*. Online: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2023/>